

VARBERGS
KOMMUN

Göteborg/Varberg 2019-09-16

Rapport

Läsvanor i förskolan – en enkätundersökning i Varbergs kommun

Elisabeth Mellgren och Margaretha Bengtsson

Sammanfattning

Förskole- och grundskoleförvaltningen i Varbergs kommun har som en del i det systematiska kvalitetsarbetet infört en läsvaneenkät i förskolan. Syftet med läsvaneenkäten är att få mera kunskap om hur förskolans läsvanor gestaltas. Läsvaneenkäten genomfördes första gången från november 2016 till februari 2017 och följdes upp i januari till april 2019, i en något omarbetad version.

Läsning av litteratur och olika texter är en del i förskolans pedagogiska innehåll och de flesta barn utvecklar tidigt i livet sitt förhållningssätt till läsning och andra skriftspråkliga sammanhang. Studier visar entydigt på att regelbunden läsning för och med barn är den enskilt viktigaste faktorn för barn att utveckla sitt ordförråd och attityder till texter och läsning (SOU 2018:57). I Sverige omfattas flertalet av barn från två års ålder av förskolans verksamhet, vilket gör det relevant att studera olika förskolors läsvanor och vilka läserfarenheter som erbjuds barn i förskolan. Sveriges Kommuner och Landsting¹ (2019) har uppmärksammat att nationella nyckeltal enbart finns för strukturella faktorer och har en förstudie för att ta fram underlag för att utveckla jämförande underlag för kvalitativa faktorer inom förskoleområdet².

Resultaten av läsvaneenkäten 2017 kan tolkas som att varje förskolepersonal läser i genomsnitt cirka två timmar per vecka. Då läsning sker är det oftast i samband med vila eller vid olika pauser i verksamheten och mer sällan som en planerad, undervisande aktivitet. I Skolverkets bakgrundsinformation för läsvaneenkäten 2019 visar att strukturella villkor har förändrats, till exempel är personaltätheten något lägre (Skolverkets offentliga statistik³). Läsvaneenkäten 2019 har högre svarsfrekvens och det är en ökad andel av respondenterna som har deltagit i kompetensutveckling kring läsning. I en jämförelse mellan läsvanor i förskolan vid dessa två mättillfällen så framkommer inte att respondenterna använder mer tid för läsning med barnen i förskolan, men resultatet visar på tendens till en ökad medvetenhet om hur man organiserar läsning i förskolans undervisning.

1

https://skl.se/5.7cd16ace16c8d66c868dedf0.html?utm_source=notifiering&utm_medium=email&utm_campaign=skola

https://skl.se/5.7cd16ace16c8d66c868dedf0.html?utm_source=notifiering&utm_medium=email&utm_campaign=skola

³ <http://www.jmftal.artisan.se/databas.aspx?presel#tab-1>

Introduktion

Barn omges av analoga och digitala texter i sin vardag och mediala uttryck är i ständig utveckling och förändring (Liberg & Säljö, 2017). Oavsett medium så handlar det om att tolka, tecken, bilder och symboler för att skapa mening.

Böcker och läsning har en lång tradition i förskolans verksamhet och det är samspelet kring böcker och läsaktiviteter som ger förutsättningar för lärande. Läskompetens och läsning är ett ständigt aktuellt och komplext forskningsområde som genererar olika ställningstaganden i förskolans styrdokument (Damber 2015; Doverborg, Pramling, & Pramling Samuelsson, 2013; Formby 2014; Heath 1983; Mellgren & Gustafsson, 2009; Norling, 2015; Svensson 2009, 2011).

Flera olika satsningar har initierats på nationell nivå för att stödja läsandet med barn såväl i hemmet som i förskolan (SOU 2018:57; Lärportalen/Skolverket). Dessa riktade nationella satsningar involverar förskolan och dess syfte är att främja läsning, bidra till att ökad läskompetens och förbättra alla barns förutsättningar att bli goda läsare.

Förskolans uppdrag är att främja alla barns utveckling och lärande i en verksamhet som ska erbjuda en trygg omsorg i en social gemenskap som det första steget i utbildningssystemet (SFS 2010:800 kap 8, § 2). Förskolans undervisning ska präglas av en målstyrd processororienterad verksamhet under ledning av en legitimerad förskollärare (Skolverket, 2017). I en reviderad läroplan för förskolan som träder i kraft hösten 2019, är högläsning explicit uttryckt som något alla barn ska ta del av i förskolan (Skolverket, 2018a). Under hösten 2019 införs även ett nationellt kartläggningmaterial för förskoleklassen (Skolverket, 2018b) som bland annat kartlägger barnets förmåga att lyssna och samtala om texter, där läraren ska observera om sexåringen *uppvisar intresse för högläsning, kan delta i samtal om text och bild och kan återge ett händelseförlopp* (s.5).

Alla barn i Sverige erbjuds avgiftsfri allmän förskola från och med hösten det år barnet fyller tre år, motsvarande minst tre timmar per dag/15 timmar per vecka. Flertalet av alla förskolebarn i åldrarna 1–5 år barn är i förskolan och barn till föräldrar som studerar eller förvärvsarbetar har längre vistelsetid i förskolan är 15 timmar per vecka. Förskolans strukturella villkor beskrivs årligen i Skolverkets offentliga statistik⁴ och enligt statistik för år 2015, så omfattades 84 procent av förskolans pedagogiska verksamhet, 44 procent av förskolepersonalen är förskollärare, personaltätheten är 5,2 barn per personal. Flera utredningar (SOU 2012:65; SOU 2018:57) poängterar förskolans möjlighet att stödja alla barns utveckling till läsare eftersom nästintill alla barn i åldern 1–5 år omfattas av förskolans undervisning. I utredningarna framförs att förskolan

⁴<http://www.jmftal.artisan.se/databas.aspx?presel#tab-1>

kan bidra till utjämnade av barns olika villkor, det vill säga förskolans och skolans kompensatoriska uppdrag (SOU 2012:65; SOU 2018:57), vilket finns uttryckt i förskolans läroplan (Skolverket, 2018a).

Problemformulering och syfte

Syftet med läsvanenekäten är att belysa läsvanor i förskolan för att ge en bild av betydelsefulla faktorer kring läsning och diskutera detta i relation till förskolans uppdrag och undervisning i förskolan. Läsvanenekäten undersöker vad som erbjuds barn i form av läsning och läsvanor i förskolan, vid två mätillfällen.

Barns tidiga läserfarenheter

Barns intresse och förhållningssätt till texter, läsande och skriftspråk har betydelse för deras sätt att utvecklas till skrivande och läsande personer (Gustafsson och Mellgren, 2005). Ett ömsesidigt aktivt samspel och reflekterande kring språk och texter ger barn möjlighet till meningsskapande. Ett sådant förhållningssätt till litteraturläsning/bokläsning har en tradition i förskolan för att främja språkutveckling, värdegrundsarbete och för att utveckla faktakunskaper (Mellgren & Gustafsson, 2009). I en tillåtande och rik språklig kultur med delaktighet i både vardagliga och gemensamma fiktiva sammanhang, som litteratur och texter bidrar med, får barn stöd i sin kommunikativa och språkliga utveckling genom ett bekräftande samspel och genom att reflektera över innebörder och läsförståelse i relation till egna erfarenheter.

Det finns flera studier där resultatet visar att läsande med små barn har betydelse för språkutvecklingen och för att utveckla förmågan att läsa och skriva. I en brittisk studie av Formby, (2014) framgår att förskolebarn som regelbundet blir lästa för har en fördel av detta när de senare får ta del av formell undervisning i skolan. Bokläsning framstår i Formbys studie, som den enskilt viktigaste faktorn för att utveckla ordförråd och läslust. I en experimentell studie av Heath (1983) visade resultaten på att, hur barn och vårdnadshavare samspelade kring böcker och läsning har betydelse för hur barn utvecklas som läsare på längre sikt. Heath identifierade tre olika lässtilar som vårdnadshavare hade när de läste med sina barn: 1) ett mycket fritt förhållningssätt som gav stöd till att utveckla ett muntligt berättande; 2) ett annat förhållningssätt som förhöll sig mycket nära texten och att öva förmågan att läsa/koda av texten och fakta från texten samt; 3) ett dialogiskt och reflekterande förhållningssätt – en textrörlighet där man rörde sig in och ut ur texten, i texten och mellan texter, gjorde egna kopplingar och drog slutsatser. När resultaten följdes upp under barnens skolgång så visade sig att det dialogiska och reflekterande förhållningssättet var mest gynnsamt i längden för barnens läsförståelse och kunskapsutveckling. Adams (1994) konstaterade att det finns omfattande forskning och kunskap om vad som är gynnsamt för att barn ska utvecklas till goda läsare, utmaningen är att implementera denna kunskap.

Studier av läsvanor i förskolan

Svensson (2009; 2011) har studerat läsandet och läsvanor i förskolan i ett flertal studier. Hon redogör för trender i vårdnadshavares läsvanor under tre decennier och konstaterar att förskolan har ett viktigt uppdrag att

ge alla barn tillgång läsning, litteratur och böcker då det finns stora skillnader i vårdnadshavares läsvanor, cirka en tredjedel läser väldigt sällan eller aldrig för sina barn (Svensson, 2011). I en tidigare studie (Svensson, 2009) genomförd med 287 studenter under åren 2005–2007, besvarades en enkät om läsvanor under studenternas fyra veckors verksamhetsförlagda utbildning. Resultaten visade att det var en stor variation mellan förskolorna vad gäller bokläsning. Det var studenter som inte observerat bokläsning vid något tillfälle under fyra veckor medan det var andra som observerat bokläsning flera gånger om dagen. I knappt 40 procent av förskolorna förekom läsning dagligen, med barn indelade i smågrupper (Svensson, 2009).

I en tvärsnittsstudie om barns tidiga lärande (Sheridan, Pramling Samuelsson & Johansson, 2009) framkom i en enkät riktad till vårdnadshavare att ur ett urval av tio vanliga aktiviteter som vårdnadshavare ägnar sig åt med sina barn så är det att läsa för sitt barn var den mest förekommande aktiviteten. I studien framkom att de flesta (91 procent) av vårdnadshavarna läste/berättade sagor för sina barn dagligen eller flera gånger i veckan, men de övriga (nio procent) läste sällan eller aldrig för sina barn, ett fåtal (en och en halv procent) vårdnadshavare läste aldrig för sina barn. För dessa barn har läsvanor i förskolan särskilt stor betydelse. I en delstudie studerades enskild läsning med videoobservationer av barn mellan ett och tre år (Mellgren & Gustavsson, 2009). En förskollärare/barnskötare läste en bilderbok för ett barn, alla använde samma bok. Resultatet i delstudien visade på att barnen var delaktiga i läsningen på olika sätt, med gester, de bläddrade och pekade. En del barn var mera aktiva och kommenterade och gjorde utvidgningar och kopplingar till egna erfarenheter. I samtal med de förskollärare/barnskötare som läste framkom att det var mycket ovanligt att man läste för enbart ett barn på förskolan, samt att de ofta var förvånade över barnens engagemang i läsningen. Det fanns barn på förskolans som sällan eller aldrig deltog i lässtunder för att de gick hem tidigt på dagen.

Norling (2015) har studerat förskolans språkmiljö och påvisar att ett systematiskt målmedvetet/undervisande arbete med barns språkliga utveckling är eftersatt. Norlings studie lyfter fram brister i personalens språk- läs- och skrivdidaktiska kompetens inför sitt uppdrag. En annan studie genomförd tillsammans med studenter vid tre olika lärosäten (Damber, Nilsson & Ohlsson, 2013) påvisar att det saknas en medvetenhet om läsning i många förskolor. Det framkom att läsning oftast sker i samband med avkoppling och vid övergångar från en aktivitet till en annan och mindre ofta med tydliga didaktiska syften. Damber (2015) drar slutsatsen att högläsning i förskolan har status som en rutin bland andra och inte som en pedagogiskt planerad verksamhet. Högläsningen får ge vika för förskollärares administrativa uppgifter och försvåras enligt respondenter av att barngrupperna är stora (Damber, 2015). Liknande slutsatser framkommer i studier av Williams, Sheridan och Pramling Samuelsson, (2016) och av Alatalo och Westlund (2019) som visar att strukturella faktorer som stora barngrupper och stor åldersspridning i grupperna påverkar möjligheten att organisera läsning på förskolan. Det är mindre vanligt att läsa faktaböcker då personalen uttrycker att den typen av textläsning lämpar sig bäst med mindre barngrupper där det finns förutsättningar för samtal kring text och bild (Alatalo & Westlund (2019).

Som sammanfattning av dessa studier kring läsvanor i förskolan visar resultaten på att läsning med barnen sker i begränsad utsträckning, samt att det är en stor variation.

Design och undersökningsgrupp

Läsveneenkäten som generat data ingår i förskole- och grundskoleförvaltningens systematiska kvalitetsarbete. När läsveneenkäten utformades i en digital version prövades den innan den distribuerades via förvaltningsledningen till förskolecheferna för vidare befordran till förskolepersonalen. Kommunens språk-, läs- och skrivutvecklare och verksamhetschef i förskolan har presenterat läsveneenkäten och dess syften och den har distribuerats på samma sätt som andra delar i kommunens kvalitetsuppföljning. Samtliga förskolechefer ansvarade för att informera sin personal. Vid första tillfället var läsveneenkäten var tillgänglig för all förskolepersonal från november 2016 till februari 2017. Inför uppföljningen av enkäten omarbetades den något, vissa frågor togs bort och en del svarsalternativ modifierades, då enkäten bedömdes vara tidskrävande. Vid andra tillfället var enkäten tillgänglig från januari till april 2019.

De data som är underlag i denna rapport är en sammanställning av läsveneenkäten som helhet, med grafer och angivna procentfördelning på svarsalternativ inom varje fråga.

Läsveneenkäten distribuerades ut till all förskolepersonal i de kommunala förskolorna. Undersökningsgruppen utgjordes 2017 av 744 personer och då var svarsfrekvensen cirka 40 procent, den varierar på olika frågor mellan 36–42 procent. Motsvarande siffror för 2019 vara 692 personer och svarsfrekvensen på cirka 50 procent, variationen var 48–53 procent.

Läsveneenkäten besvaras utifrån den enskildes egna villkor och läsvanor med barnen som förskollärare/ barnskötare/ lärare/ annan profession. Det är alltså de egna erfarenheterna av läsning med barnen på förskolan som är underlag för hur frågorna besvaras.

Det som är unikt för läsvenenkäten är att förskolepersonal genererar data samt att de utgör en väl avgränsad grupp som kan beskrivas utifrån skolverkets offentliga statistik (Skolverket, 2019).

Tabell 1. Beskrivning av kommunen/undersökningsgruppen och riket.⁵

Skolverkets offentliga statistik (jämförelsetal)	Varbergs kommun		Riket totalt	
	2016	2018	2016	2018
Anställda, andel (%) heltidstjänster med förskolläraryxamen	54	60	39	40
Anställda, andel (%) heltidstjänster med pedagogisk högskoleexamen	56	62	42	42
Anställda, andel (%) heltidstjänster utan utbildning för arbete med barn	16	17	28	31
Anställda, antal heltidstjänster totalt	578	536	97 309	101 295
Barn 1-5 år, antal i kommunen	3 528	3 626	594 177	609 031

⁵<http://www.jmfital.artisan.se/databas.aspx?presel#tab-1> (hämtad 2019 07 11)

Skolverkets offentliga statistik (jämförelsetal)	Varbergs kommun		Riket totalt	
	2016	2018	2016	2018
Barn, totalt antal inskrivna	3 040	3 134	501 013	517 670
A andel (%) barn inskrivna i förskola ⁶	86	86	84	85
Barngrupp, antal barn per avdelning	15,8	15,6	15,9	15,4
Personaltäthet, antal barn per heltidstjänst	5,3	5,8	5,2	5,1
Personaltäthet, antal barn per heltidstjänster med förskolläraryxamen	9,7	9,7	13,1	12,9
Personaltäthet, antal barn per heltidstjänster med förskollärarylegitimation	9,4	9,9	12,5	12,9
Småbarnsavdelningar, andel (%) med 6 barn eller färre	5	5	6	7
Småbarnsavdelningar, andel (%) med 7-9 barn	12	21	12	13
Småbarnsavdelningar, andel (%) med 10-12 barn	25	19	24	24
Småbarnsavdelningar, andel (%) med 13-15 barn	41	33	39	37
Småbarnsavdelningar, andel (%) med 16-18 barn	17	16	15	15
Småbarnsavdelningar, andel (%) med 19 barn eller fler	0	5	4	4

Andelen med förskolläraryxamen eller annan pedagogisk högskol utbildning är avsevärt högre i Varbergs kommun.

*Antalet barn i åldern 1–5 år som är inskrivna i förskolan 2016 och 2018 är 86 procent i Varbergs kommun jämfört med 84 respektive 85 procent i riket totalt. Det är en ökning med 94 barn i Varbergs kommuns förskolor mellan åren 2016 och 2018. Motsvarande uppgifter av *antalet heltidstjänster* är en minskning med 42. *Personaltäthet* är något lägre än i riket totalt, både 2016 och 2018. Personaltätheten i Varbergs kommun har minskat ytterligare 2018. Av jämförelsetalen (tabell 10) framgår att *antal barn per avdelning* har minskat och är 0,2 barn lägre från 2016 till 2018 men det är betydligt större minskning för riket som helhet. I Varbergs kommun är det en ökning av andelen *småbarnsavdelningar med färre än nio barn*, det är en stor ökning jämfört med riket som helhet. Andelen småbarnsavdelningar i Varbergs kommun som har *fler än 19 barn* är fem procent år 2018.*

Sammanfattningsvis visar Skolverkets offentliga statistik (2019) att de strukturella villkoren är olika i Varbergs kommun 2016 och 2018, vilket ska beaktas vid tolkning av de båda läsvaneenkäterna. År 2018 har det totala antalet barn i verksamheten ökat medan antalet heltidstjänster har minskat. Jämförelsetalen visar en tendens att barngruppernas genomsnittliga storlek har minskat 2018 jämfört med 2016, samtidigt som antalet småbarnsavdelningar med färre än nio barn ökar och personaltätheten totalt minskat. Detta betyder att det är större barngrupper för de äldre förskolebarnen år 2018.

Läsvaneenkätens konstruktion

Läsvaneenkäten har utformats i samarbete med Göteborgs universitet för att systematiskt studera läsvanor i förskolan inom följande frågeområden:

⁶ Egen beräkning av andelen inskrivna barn i förskola (2019 07 11)

- strukturella faktorer beträffande verksamhetens organisation,
- tiden – hur mycket tid ägnas åt läsning
- när på dagen läser man,
- hur organiseras och planeras läsning för barnen på förskolan
- läsning i samband med temaarbeten och samtal i samband med läsning,
- hur ofta besöker förskolan bibliotek, skolbibliotek eller bokbuss,
- hur använder man digitala verktyg på förskolan
- hur används olika genrer av konventionella texter tillsammans med barnen på förskolan,
- hur används andra medier och konventionella texter för lyssnande
- samtal med vårdnadshavare om litteratur och läserfarenheter.

Läsvanenkätens frågeområden har genererats från tidigare forskning (Williams, Sheridan & Pramling Samuelsson, 2016; Damber 2015; Damber Nilsson & Olsson, 2013; Formby, 2014; Heath 1983; Mellgren & Gustafsson, 2009; Svensson, 2009, 2011; Williams, P., Sheridan, S., Garvis, S., & Mellgren, 2017).

Strukturella faktorer beträffande verksamhetens organisation

Inom detta frågeområde besvaras sju frågor om antal barn i gruppen, barns ålder, antal personal i arbetslaget*⁷, tjänstgöringsgrad*, utbildningsbakgrund, åldersgrupp och om man deltagit i något utvecklingsprojekt/kompetensutveckling gällande barns språk- läs- och skrivutveckling. Svartalternativen är kommunala projekt och nationell kompetensutveckling, som alla fokuserar läsning, det finns även möjlighet att svara något annat projekt.

Tiden – hur mycket tid ägnas åt läsning?

För att få veta omfattningen av läsning, som var och en ägnar sig åt, ställs tre frågor om hur lång tid som den enskilde ägnar sig åt att läsa med barnen varje dag (mindre än 15 minuter/ 16–30 minuter/mer än 30 minuter/ jag läser inte varje dag) respektive varje vecka (mindre än en timma/ mindre än är 2 timmar/ mer än två timmar/ jag läser inte varje vecka). Den tredje frågan behandlar hur lång tid en lässtund brukar vara (mindre än 5 minuter/ 6–15 minuter/ 16–30 minuter/ mer än 30 minuter).

När på dagen läser man

För att få veta när på dagen som läsning sker så har enkäten sex frågor för olika tider eller moment: på morgonen före frukost, på förmiddagen före lunch, på eftermiddagen efter mellanmål, under samlingen*, under vilan och sista frågan om man läser efter vilan*. För varje tid på dagen finns alternativen: aldrig eller nästan aldrig/ några gånger om året/ ungefär en gång på månaden/ flera gånger i månaden/ flera gånger i veckan/ varje dag.

⁷ Asterix markerar en modifiering i läsvanenkäten 2019.

Hur organiseras och planeras läsning för barnen på förskolan

För att få veta när på dagen som läsning sker så har enkäten sex frågor för olika sätt att organisera och planera läsning för barnen på förskolan. Tre frågor riktas mot grupp och tre frågor mot enskilt barn om läsningen är planerad eller sker spontant, när man läser för/med barnen på förskolan samt om läsningen organiseras så att barn kan komma och gå (droppa in/droppa ut). Varje fråga kan besvaras om det sker: varje dag/ flera gånger i veckan/flera gånger i månaden.

Läsning i samband med temaarbeten och samtal i samband med läsning,

Två frågor riktas mot läsning i samband med temaarbeten och samtal om läsande. Dessa båda frågor kan besvaras med alternativen: varje dag/ flera gånger i veckan/flera gånger i månaden.

Hur ofta besöker förskolan bibliotek, skolbibliotek eller bokbuss

En fråga riktas mot samarbete med biblioteksverksamheter, denna fråga kan besvaras med fyra olika alternativ: varje vecka/varje månad /en gång per termin/ när man får särskild inbjudan eller vi besöker inte bibliotek, skolbibliotek eller bokbuss.

Hur använder man digitala verktyg på förskolan

Frågor riktas mot användandet av digitala verktyg; om barnen har fri tillgång till digitala verktyg*, om digitala verktyg används för att söka information och om de används som alternativ till böcker. Svartalternativen på dessa frågor är: aldrig/ några gånger om året/ ungefär en gång per månad/ flera gånger per vecka.

Hur används olika genrer av konventionella texter tillsammans med barnen på förskolan?

Frågor riktas mot vilka genrer/typer av konventionella texter som man själv läser på förskolan (bilderbok, kapitelbok med få eller inga bilder*, fysiska böcker*, faktabok eller faktalitteratur, tidskrifter*, serier/kataloger* eller annan text; reklam/anslag* etc.). Svartalternativen för alla fem frågorna är: aldrig eller nästan aldrig/ några gånger om året/ ungefär en gång på månaden/ flera gånger i månaden/ flera gånger i veckan/ varje dag.

*Hur används andra media och konventionella texter för lyssnande**

Frågorna avser att fånga upp ”lyssnande” (media från pekplatta eller dator; TV så som barnprogram; radio; berättelser; ljud från läsplatta; samtalar om lyssnande). Svartalternativen är: aldrig eller nästan aldrig/ några gånger om året/ ungefär en gång på månaden/ flera gånger i månaden/ flera gånger i veckan/ varje dag.

Samtal med vårdnadshavare om litteratur och läserfarenheter?

En fråga är om de samtalar med barnens vårdnadshavare om läserfarenheter. Frågan besvaras med ja eller nej. De som svarar ”ja” ombeds att beskriva sina samtal i fritext.

Etiska ställningstaganden

Vid utformandet av läsванеenkäten har personlig integritet beaktats (Vetenskapsrådet, 2017). Till exempel har detaljnivån begränsats* så att enskilda individers integritet ska vara skyddad, samtidigt som data genererats inom kommunens ordinarie kvalitetsarbete.

Analys

Analysen är kvalitativ och deskriptiv av de kvantitativa data som genererats av enkäten. Den avser att visa på mönster av läsvanor i förskolan som relateras till tidigare liknande studier. Data har analyserats som en helhet, det vill säga att inga analyser har gjorts som belyser resultat på enskilda förskolor, områden, yrkesgrupper eller på individnivå.

Sammanställning av svaren i läsванеenkäten har bearbetats systematiskt, genom upprepad läsning inom varje frågeområde. Undersökningsgruppens strukturella villkor presenteras deskriptivt och relateras till offentlig statistik för gruppen. I frågeområden organisering och innehåll om läsvanor presenteras det som karakteriserar frågeområdet för undersökningsgruppen som helhet, alltså det som är mest förekommande för hela undersökningsgruppen/kommunen.

Vid analys av frågeställningar med svarsalternativen: aldrig eller nästan aldrig/ några gånger om året/ ungefär en gång på månaden/ flera gånger i månaden/ flera gånger i veckan/ varje dag, har procentsatser summerats i alternativen: varje dag/ varje vecka/ sällan eller aldrig. Detta avser att påvisa tendenser av förskolepersonalens subjektiva uppfattning av hur ofta något sker.

Texten i fritextsvar omfattar 3500 ord, de har bearbetats har lästs och kategoriserats utifrån svarens innehåll.

Resultat

Läsванеenkätens syfte är att beskriva och analysera förskolans läsvanor. När huvudmannen ställer frågor till förskolepersonal innebär det att läsvanorna i förskolan synliggörs. Synliggörandet kan bidra till reflektion, attitydförändringar och verksamhetsutveckling.

Beskrivning av undersökningsgruppen visar att den strukturella kvaliteten i kommunen är god i relation till jämförbara villkor för riket som helhet (tabell 1). Det är något högre antal barn per personal och högre andel förskollärare/högskoleutbildad personal än riksgenomsnittet. Resultatet visar på jämförelsevis likvärdiga eller bättre villkor för strukturell kvalitet.

Tabell 2. Utbildningsbakgrund i procent av totalt antal svar

	2017	2019
Förskollärare	66%	68%
Barnskötare	25%	25%
Lärare	3%	2%
Ingen pedagogisk utbildning	3%	2%
Annan	2%	3%

Antal svar 2017: 297 svarsfrekvens 40%. (Varje kolumn har summa 100%).

Antal svar 2019: 362 svarsfrekvens 52%. (Varje kolumn har summa 100%).

Tabell 3. Tjänstgöringsgrad

Tjänstgöringsgrad 2017	
Heltid	46%
Deltid 76–99% tjänst	31%
Deltid 51–75% tjänst	18%
Deltid 0–50% tjänst	5%

Tabell 4. Erfarenhet av förskoleverksamheten

Antal år i yrket 2017	
7% 0–2 år	7%
15% 2–5 år	15%
14% 5–10 år	14%
64% Mer än 10 år	65%

Antal svar 2017: 298/297 svarsfrekvens 40%. (Varje kolumn har summa 100%).

Tabell 5. Har deltagit i kompetensutveckling

	2017	2019
Ja	66%	90%
Nej	34%	10%

Antal svar 2017/2019: 294/356 svarsfrekvens 40%/51%. (Varje kolumn har summa 100%).

Av de respondenter som besvarat enkäten, är det en hög andel med förskolläraryt utbildning (tabell 2), och flertalet av förskolepersonalen har mer än tio års erfarenhet i yrket (tabell 4), övervägande delen arbetar 75–100% (tabell 3). Det är tre eller fyra personal per avdelning och de arbetar heltid eller oftast mer än halvtid (tabell 4). I läsvanenekäten 2017 svara 66 procent att de deltar eller har deltagit i kompetensutveckling inom barns språkutveckling, motsvarande andel 2019 är 90 procent (tabell 5).

I en jämförelse mellan dessa två mättillfällen är strukturella faktorer gällande personalens utbildning enligt enkäten likvärdiga medan andelen som deltagit i kompetensutveckling är betydligt fler 2019, en ökning med 24 procent.

Tabell 6. Bemanning (2017)

Antal personal på avdelningen	
2 personal	8%
3 personal	45%
4 personal	37%
5 personal	10%

Tabell 7a. Barnens ålder (2017)

Åldersgrupp på avdelningen	
1–3 år	39%
4–6 år	26%
1–6 år	18%
Annan	17%

Tabell 7b. Barnens ålder (2019)

Barnens ålder	
0–1 år	0,2%
1 år	15%
2 år	19%
3 år	23%
4 år	18%
5 år	16%
6 år	9%

Antal svar 2017: 298/306 svarsfrekvens 40%/41%. (Varje kolumn har summa 100%).

(Här är det 1221 svar då det var möjligt att välja flera alternativ. Procenttalen är omräknade på antalet svar. Svarsfrekvens 52% av 362 respondenter).

Läsveneenkäten 2017 visar att ett arbetslag per avdelning oftast består av tre eller fyra personal (tabell 6). Det är en jämn fördelning av svar från personal på avdelningar med yngre respektive äldre förskolebarn 2017, (tabell 7a) och det framgår i 57 procent av svaren att barn på avdelningen har åldern 1-3 år i läsveneenkäten 2019.

Den enskilt mest betydelsefulla aspekten för goda strukturella villkor är personalens utbildning (Williams, m.fl., 2017) och i detta avseende visar resultaten på goda strukturella förutsättningar för undersökningsgruppen som helhet.

Tabell 8. Barngruppsstorlek

	Antal barn /avdelning	
	2017	2019
5-7		1%
8-10		4%
10-13	21%	
11-13		10%
14-16	30%	23%
17-19		26%
17-20	49%	
20-22		34%
et ej		2%

Antal svar 2017/2019: 310/364 svarsfrekvens 42%/53%. (Varje kolumn har summa 100%).

Barngruppernas storlek varierar, ingen barngrupp är större än 20 barn år 2017. I läsveneenkäten 2019 framgår att barngruppernas storlek ökat då ingen barngrupp hade fler än 20 barn 2017 så anger 34 procent av respondenterna 2019 att barngruppen har 20-22 barn. Åldersstrukturen i barngrupperna förefaller vara likvärdiga vid båda mättillfällena.

Hur mycket tid läser förskolepersonal med barnen?

På frågan gällande omfattning i tid för läsning visar resultaten att nästan alla respondenter läser dagligen och en till två timmar varje vecka.

Tabell 9. Hur mycket tid läser förskolepersonal med barnen?

Omfattning i tid	Hur lång tid varje dag?		Lästillfällets längd?		Hur lång tid varje vecka	
	2017	2019	2017	2019	2017	2019
<15 minuter	34%	35%	58%	66%		
<1 timmar					29%	36%
16–30 minuter	45%	40%	41%	33%		
<2 timmar					41%	39%
> 30 minuter	10%	10%	1%	1%		
> 2 timmar					26%	20%
Jag läser inte varje dag/vecka	11%	15%			4%	5%

Antal svar 2017: 294/293/293 svarsfrekvens 40/39%. Antal svar 2019: 354/351/351 svarsfrekvens 51%. (Varje kolumn har summa 100%).

Det finns en liten andel av förskolepersonalen 2017 som inte läser alls eller i mycket begränsad tid, vilket kan anses anmärkningsvärt men kan ha förklaringar som inte fångas upp i läsvaneenkäten. Generellt är det en begränsad del av sin arbetstid som förskolepersonal ägnar åt läsning med barnen.

I läsvaneenkäten 2019 framgår liknande mönster möjligen läser förskolepersonalen mindre del av sin arbetstid 2019. De dagliga läsvanorna som presenteras i tabell 9 bekräftas av läsvanor utifrån hur lång tid respondenterna uppskattar att de läser med barnen per vecka i tabell 10. Om bedömningen av sina läsvanor är detsamma 2017 och 2019 visar läsvaneenkäterna att förskolepersonalen läser i något mindre omfattning. Läsvaneenkäten 2019 visar på något förändrade läsvanor beträffande den tid som används för att läsa.

Det finns en liten andel av förskolepersonalen 2017 som inte läser alls eller i mycket begränsad tid, vilket kan anses anmärkningsvärt men kan ha förklaringar som inte fångas upp i läsvaneenkäten. Generellt är det en begränsad del av sin arbetstid som förskolepersonal ägnar åt läsning med barnen.

I läsvaneenkäten 2019 framgår liknande mönster möjligen läser förskolepersonalen mindre del av sin arbetstid, fler kort lästillfällen. Det kan finnas ett samband med förändrade strukturella villkor.

Om bedömningen av sina läsvanor är detsamma 2017 och 2019 visar läsvaneenkäterna att förskolepersonalen läser i något mindre omfattning.

När på dagen läser förskolepersonal läser med barnen?

En dag på förskolan börjar tidigt på morgonen för en del barn, flertalet barn lämnas av sina vårdnadshavare till förskolan i samband med frukost. Måltider och en stund för avkoppling och vila i samband med lunch ger dagen en struktur. Under dagen sker oftast även en utevistelse, gruppaktiviteter och tid för barn egen lek. Val av tidpunkt på dagen tillsammans med omfattningen i tid som förskolepersonalen läser, kan tolkas som en

antydning om vilken status och prioritet som lässtunder har i förskolans pedagogiska verksamhet. Läsning sker mestadels i samband med vila så ett rimligt antagande är att det inte omfattar de barn som har en begränsad vistelsetid.

Tabell 10. När infaller läsning med barnen på förskolan?

	morgonen, före frukost		förmiddagen före lunch		eftermiddagen efter mellanmål		samlingen/ i samband med temaarbete		vilan /i samband med vilan		efter vilan	
	2017	2019	2017	2019	2017	2019	2017	2019	2017	2019	2017	2019
Varje dag	2%	2%	4%	5%	2%	1%	2%	-	11%	13%	5%	-
Varje vecka	62%	55%	65%	56%	57%	50%	39%	-	53%	56%	72%	-
Sällan eller aldrig	36%	43%	32%	38%	40%	49%	59%	-	36%	31%	24%	-

Antal svar 2017/2019: 290/350 svarsfrekvens 39%/51%. (Varje kolumn har summa 100%).

I resultatet framkommer att läsningen förekommer mest frekvent under vilan, före eller efter lunch och vid tider då många barn lämnas och hämtas på förskolan. I flera studier har påvisats ett mönster att läsning i förskolan oftast sker i samband, med vila, övergångar från till exempel utevistelse till måltid eller i samband med lämning och hämtning (Svensson, 2009; 2011; Damber, Nilsson & Olsson, 2013; Damber, 2015; Garvis, m.fl., 2018). I resultatet framgår att 2019 är det fler som svarar att de sällan eller aldrig läser vid de angivna tidpunkterna, undantag i samband med vila.

Hur organiseras och planeras läsning för barnen på förskolan?

Tillfällen för läsning kan organiseras på olika sätt, läsning är inte alltid en planerad aktivitet utan kan vara spontant organiserad. Läsning kan vara förberedd och oförberedd för den personal som läser med barnen. Böcker kan väljas spontant eller vara medvetet anpassat till ett enskilt barns intressen och behov eller till ett innehåll som är aktuellt i gruppen.

Tabell 11. Hur organiseras läsning på förskolan?

	Spontant i en grupp		Spontant enskilt		Planerat för en grupp		Planerat för ett enskilt barn		Spontant "drop in/out"		Planerat "drop in/out"	
	2017	2019	2017	2019	2017	2019	2017	2019	2017	2019	2017	2019
Varje dag	9%	6%	10%	9%	9%	8%	1%	1%	10%	5%	2%	2%
Varje vecka	76%	72%	77%	68%	65%	57%	40%	19%	60%	56%	31%	24%
Sällan eller aldrig	14%	21%	13%	22%	26%	36%	60%	80%	30%	40%	67%	74%

Antal svar 2017/2019: 287/341 svarsfrekvens 39%/49%. (Varje kolumn har summa 100%).

Resultaten visar på en begränsad planering av läsning med barn. Ett mönster som framkommer är att lässtunder oftast är spontant organiserade både för enskilda barn och för grupper. Spontant organiserade lästillfällen involverar oftast de barn som har en positiv attityd till läsning (Damber, Nilsson & Olsson, 2013). Planerad läsning sker oftast för en grupp barn och mer sällan för ett enskilt barn. Det framgår att planering för att stödja

enskilda barns läserfarenheter inte är prioriterad och att tre av fyra personal planerar för läsning i grupp. Resultatet visar att ett läsdidaktiskt förhållningssätt i stor utsträckning saknas.

I tabellens kolumner för 2019 framgår att det är fler som svarar att de sällan eller aldrig läser vid något av de angivna alternativen för att organisera läsning. Det vill säga att planerad läsning har minskat ytterligare i förhållande till resultatet 2017.

Tabell 12. Läsning i samband med temaarbeten och samtal om läsande.

	<i>Läsning i samband med temaarbete</i>		<i>Samtal om läsande</i>	
	2017	2019	2017	2019
Varje dag	3%	3%	8%	6%
Varje vecka	59%	54%	59%	53%
Sällan eller aldrig	38%	43%	38%	41%

Antal svar 2017: 272/275/svarsfrekvens 37%. Antal svar 2019: 341/svarsfrekvens 49%. (Varje kolumn har summa 100%).

I tabell 12 kan man se att cirka 60 procent svarar att de läser i samband med temaarbete och att de samtalar i samband med läsning (varje dag/ flera gånger i veckan/flera gånger i månaden) och att cirka 40 procent av respondenterna inte brukar läsa i samband med temaarbeten och/eller samtalar om det som läses, det överensstämmer också med i vilken utsträckning man svarar att man planerar för läsning. En tendens över två års tid visar sig stabil i läsvaneenkäten 2017 och 2019.

Tabell 13. Samarbete med bibliotek

	2017	2019
Varje vecka	0%	1%
Varje månad	83%	80%
En gång per termin	9%	10%
När vi får inbjudan	3%	3%
Vi besöker inte bibliotek	4%	6%

Antal svar 2017/2019: 275/336 svarsfrekvens 37%/49%. (Varje kolumn har summa 100%).

Flertalet respondenter uppger att de samarbetar med bibliotek, skolbibliotek eller bokbuss, men det är en liten grupp som inte alls samarbetar med biblioteksverksamhet. Läsvaneenkäten 2017 och 2019 visar på ett stabilt samarbetsmönster med bibliotek i de båda läsvaneenkäterna, det har inte skett någon påtaglig utökning av samarbete.

Användning av digitala verktyg

Vad som då kan betecknas som nödvändig läskompetens i ett informationssamhälle och i dagens digitaliserade kommunikativa miljö är komplext. Det handlar om att kunna förhålla sig till olika literacypraktiker, till olika texttyper, pappersbaserade linjära format liksom digitala interaktiva hypertextformat, där det inte bara är text utan multimodala uttrycksformer, där bilder, symboler också är betydelsebärande uttryck. Det är en komplex tolkningsprocess, att utvecklas till en kritisk läsare, att bedöma vad som är rimligt, dra slutsatser och förhålla sig interaktiva till texter och media (Liberg & Säljö, 2017).

Tabell 14. Användning av digitala verktyg?

	Använder du digitala verktyg med barnen		Har barnen fri tillgång till digitala verktyg	Använder du digitala verktyg med barnen för att söka information		Använder du digitala verktyg som alternativ till böcker
	2017	2019		2017	2019	
Varje dag		9%			7%	
Varje vecka	80%	75%	48%	71%	65%	45%
Sällan eller aldrig	20%	17%	52%	29%	27%	55%

Antal svar 2017: 282/287, svarsfrekvens 38%/39%. Antal svar 2019: 334, svarsfrekvens 49%. (Varje kolumn har summa 100%).

I tabellen ovan framgår att digitala verktyg används kontinuerligt och ofta 80 respektive 84 procent, hälften av respondenterna svarar 2017 att barnen har fri tillgång till digitala verktyg. Dessa används oftast för informationssökning och mindre ofta som alternativ till en bok. Det är en femtedel som mycket sällan eller aldrig använder digitala verktyg med barnen, det är möjligt att det är förskolepersonal som arbetar med de yngre barnen, det sambandet kan dock inte påvisas i denna databearbetning. Tabell 14 visar på en viss ökning av användandet av digitala verktyg år 2019.

Böcker och andra medier

Bilderboken har en särställning i relation till andra genrer. Nedan framgår användning varje dag/varje vecka/flera gånger per månad av olika genrer (se även notering för alternativet ”aldrig”):

Tabell 15. Vad läser och lyssnar man på tillsammans med barnen på förskolan?

	Fysiska böcker	Bilderbok		Kapitelbok med få eller inga bilder	Faktabok eller faktalitteratur		Tidskrifter, serier/kataloger	Annan text; reklam/anslag etc.
		2017	2019		2017	2019		
Varje dag	18%	30%	16%	1%	1%	2%	0%	2%
Varje vecka	69%	61%	68%	17%	39%	48%	9%	14%
Sällan eller aldrig	12%	10%	15%	73%	59%	50%	91%	85%

Antal svar 2017/2019: 275/334. svarsfrekvens 37%/49% (Varje kolumn har summa 100%).

I tabell 15 ovan visar att användning av bilderbokens dominerar överlägset följt av faktabok/faktalitteratur 2017. Andra texter används mycket sporadiskt eller aldrig. Läsveeenkäten 2019 visar ett ökat användande av faktaböcker och någon minskning av bilderböcker. Man anger i högre utsträckning att läsning sker varje vecka och mindre varje dag. Det är även fler som anger att de sällan eller aldrig läser bilderböcker.

Tabell 16. Hur används andra media och konventionella texter för lyssnande

	Media från pekplatta eller dator	TV så som barnprogram	Radio	Berättelser	Ljud från läsplatta	Samtalar om lyssnande
	2017	2017	2017	2017	2017	2017
Varje dag	3%	4%	1%	4%	10%	6%
Varje vecka	36%	26%	6%	48%	53%	40%
Sällan eller aldrig	62%	71%	94%	48%	38%	55%

Antal svar 2017: 272/275. svarsfrekvens 37%/37%. (Varje kolumn har summa 100%).

Resultatet visar att det är boken som uttryck som är mest använd, därefter digitala verktyg, auditiva uttryck är ytterst ovanligt.

Samtal med vårdnadshavare i relation till läsning

En fråga till förskolepersonalen är om de samtalar med barnens vårdnadshavare om läserfarenheter.

Tabell 17. Samtalar du med vårdnadshavare om litteratur ni läser på förskolan?

ja	66%
nej	34%

Antal svar 2017: 275. svarsfrekvens 37%.

De som svarar ”ja” i läsveeenkäten 2017 ombeds att beskriva sina samtal i text (denna fråga ingår inte 2019). Av de 159 utsagorna framkom 13 innehållsliga teman, vilka återkom i svaren som helhet. Teman har därefter bearbetats vidare och fallit ut i tre kategorier:

- samtal om läsandet i relation till barnet
- samtal om läsandet i relation till förskolan
- samtal om läsandet i relation till familjen/vårdnadshavare

Samtal om läsandet i relation till barnet

I läsveeenkäten framkommer med tydlighet att många samtalar med vårdnadshavare om samspelet mellan barn och förskolepersonal i en lässituation. Det kan röra sig om att barnet visar särskilt intresse för en bok eller kommentarer och reflektioner i samband med läsningen. Ett fåtal förskolepersonal beskriver hur de involverar barnet i samtalet om läsning med vårdnadshavare. Det förekommer även beskrivning av hur förskolepersonal samtalar med barn.

Hur det enskilda barnet (vårdnadshavarens barn) reagerat eller på olika sätt visat intresse för en bok eller i en lässituation (82).

Involverar barnet i samtal om böcker och läsning med föräldrarna (5).

Samtal med barnet (4).

Samtal om läsandet i relation till förskolan

En stor andel av förskolepersonalen samtalar om hur de arbetar med läsning och litteratur på förskolan, det vill säga temaarbeten eller hur man arbetar med läsning eller en särskild bok. I några svar framkommer samarbeten med bokbuss/bibliotek. Ett fåtal tar upp flerspråkighet, och hur man använder digitala medier.

Hur man arbetar med litteratur på förskolan (71).

Om boken (36).

Bokbussen/bibliotek (12).

Använder digitala verktyg (9).

Böcker på barnets modersmål (3).

Samtal om läsandet i relation till familjen/vårdnadshavare

Ur svaren kan utläsas att förskolepersonal ger ”tips” till vårdnadshavare för att uppmuntra till att de läser med sina barn. Man informerar om vikten av att läsa för barn, för att främja språkutveckling. Ett fåtal skriver att de har samtal i samband med inskolning, utvecklingssamtal och föräldramöten, men flertalet av svaren är formulerade så att de implicit uttrycker att det handlar om daglig kontakt med vårdnadshavare.

Några få svar tar upp att de informerar sig om barnets läsvanor och intressen i hemmet, till exempel om favoritböcker. Man informerar även om projekt och om möjligheten att låna hem böcker från förskolan.

Skapa intresse bland vårdnadshavare, ger tips (26).

Informera om vikten att läsa (21).

Samtal vid utvecklingssamtal, föräldramöten, inskolning (15).

Informerar sig om barnets och familjens läsvanor/intressen (10).

Att de kan låna hem (8).

Förskolepersonal uttrycker övergripande att de har samtal om läserfarenheter med enskilda barn, om barnlitteratur, om barns kommentarer och om vikten av läsning och att barn får ta del av litteratur. Det förkommer också att man samtalar vid utvecklingssamtal och föräldramöten. Sammantaget så är beskrivningarna av dessa samtal med vårdnadshavare relaterade till barns läserfarenheter på förskolan. Samtalen framstår som formativa, med en tanke om att skapa delaktighet och att inspirera vårdnadshavare till att själva läsa med sina barn.

Tabell 18. Samtalar du med vårdnadshavare om litteratur ni läser på förskolan?

	2019
Flera gånger varje vecka	4%
Flera gånger varje månad	19%
En gång per månad	23%
Någon gång per år	42%
Aldrig	13%

Antal svar 2019: 333. svarsfrekvens 49%.

I läsvaneenkäten 2019 framgår att fler samtalas med vårdnadshavare om litteratur som läses i förskolan. I flera av fritextsvaren anges även andra uttrycksformer såsom bloggande, veckobrev etc. för att kommunicera med vårdnadshavare. Svaren kan ha påverkats av en modifiering av frågeställningen.

Analys och diskussion

Förskole- och grundskoleförvaltningen i Varbergs kommun har som en del i det systematiska kvalitetsarbetet infört en läsvaneenkät i förskolan. Syftet med läsvaneenkäten är att få mera kunskap om hur förskolans läsvanor gestaltas. Läsvaneenkäten distribuerades via förskolechefer för vidare befordran till förskolepersonal i februari 2017 och som har följts upp under våren 2019.

En sammanfattande slutsats av läsvaneenkätens resultat visar att förskolornas läsvanor överensstämmer väl med tidigare studier kring läsvanor i förskolan (Damber, 2015; Garvis, m.fl., 2018; Sheridan, 2009; Svensson 2009, 2011). Det vill säga att läsning oftast sker som avkoppling och vila och mindre ofta i samband med pedagogiska syften. Förskolepersonalens läsvanor med barnen på förskolan visar alltså på en liknande strukturell organisation som andra studier (Damber, 2015; Damber, Nilsson, Olsson, 2013; Svensson, 2009, 2011).

Läsvaneenkätens resultat visar på en generell nivå att läsaktiviteter i förskolan oftast är spontant organiserade och sker i grupp. I de fall då aktiviteten är planerad så är det betydligt oftare för en grupp än för ett enskilt barn. Ett lästillfälle sker oftast i samband med avkoppling eller vila och är kortare än 15 minuter. Lästillfällen förekommer några gånger varje dag, spridda under hela dagen. Samtal om läsande är relativt vanligt liksom läsning i samband med temaarbete. Övervägande delen av respondenterna uppger att de har samarbete med biblioteksverksamhet och att digitala verktyg används i stor utsträckning. När det gäller val av litteratur /texter är den skönlitterära bilderboken mycket vanlig, faktatexter är hälften så vanligt använd och andra texter är ovanliga. Lyssnade av används en del och då via digitala verktyg. Att samtala med vårdnadshavare om litteratur som läses på förskolan är relativt vanligt.

Vid en jämförelse av enkätsvaren 2017 och 2019 framgår att det till stora delar är likvärdiga resultat. Läsvanor har inte förändrats nämnvärt. Däremot är det en betydligt större andel personal som deltagit i kompetensutvecklingsinsatser gällande språk-, läs- och skrivutveckling. Svarsfrekvensen av läsvaneenkäten 2019 är högre än 2017 och 90 procent anger att de deltagit i kompetensutveckling, bland annat det kommunala projektet Levande Läsning (Bengtsson & Mellgren, 2015a; 2015b) som bedrivits under åren 2014 till mars 2019 och har riktats till all förskolepersonal, i samarbete med kulturförvaltningen/biblioteket och en lokal finansiär⁸ har samtliga avdelningar tilldelats cirka 40 barnböcker till ett bokbestånd som är tillgängligt för

⁸ Sparbanksstiftelsen Varberg Sparbank

vårdnadshavare och barn att låna hem böcker, så kallat kapprumsbibliotek. Med en omfattande kompetensutveckling och satsning på barnböcker kan man förundras över att läsvanor på förskolorna inte har förändrats i en tydlig positiv riktning. Under de senaste åren så har också de nationella ambitionerna för förskolan förstärkts beträffande läsning och språkutveckling. Läsning är på den nationella och lokala agendan! Resultatet av läsванеenkäten 2019 kan tolkas som att det finns en ökad medvetenhet om läsning och att man väljer att läsa faktaböcker i större utsträckning (tabell 10 och 11).

När man studerar strukturella faktorer under perioden 2016–2018 i Skolverkets offentliga statistik (Skolverket 2019) framgår att barngruppens storlek har ökat och att personaltätheten har minskat. Varbergs kommun har fortfarande en hög andel högskoleutbildade förskollärare i förhållande till riket men personaltätheten har minskat, antalet heltidsekvivalenter (heltidstjänster) har minskat och antalet inskrivna barn har ökat, kommunen har också öppnat ett flertal nya avdelningar. En fråga som man kan reflektera över är hur utfallet varit utan kompetensutveckling och satsning på kapprumsbibliotek? Strukturella villkor som är i obalans med nationella och lokala ambitioner bör beaktas, förskolepersonal behöver stöd för att göra nödvändiga prioriteringar när förutsättningar är begränsade.

I en jämförelse mellan de olika mättillfällena har svarsfrekvensen ökat liksom andelen som deltagit i kompetensutveckling inom området. Man kan anta att läsванеenkäten 2017 i stor utsträckning besvarades av entusiaster för läsning i förskolan. Vidare kan man anta att de som deltagit i kompetensutvecklingsinsatser har en högre medvetenhet som påverkar deras bedömning av tid och organisation för tid och läsning i förskolan. Det som framgår som förändrade läsvanor i enkäten 2019 kan också tyda på ett mer självkritiskt förhållningssätt till hur mycket och hur ofta man läser samt hur man planerar för läsande. Förskolan har i den reviderade läroplanen (Skolverket, 2018) fått ett tydligare uppdrag beträffande högläsning:

Barnen ska erbjudas en stimulerande miljö där de får förutsättningar att utveckla sitt språk genom att lyssna till högläsning och samtala om litteratur och andra texter. Utbildningen ska ge barnen förutsättningar att kunna tänka, lära och kommunicera i olika sammanhang och för skilda syften. Därigenom läggs grunden till att barnen på sikt tillägnas sig kunskaper som alla i samhället behöver (Skolverket 2018, s. 8).

Sammantaget är detta faktorer som kan ha påverkat respondenternas svar i läsванеenkäterna. Å andra sidan så bekräftas det mönster som framkom i enkäten 2017 i uppföljningen 2019 med en stor variation i olika respondenters läsvanor i förskolan. En variation som inte är relevant för alla barns rätt till i en likvärdig förskola där högläsning ingår i undervisningen. Resultatet visar på stora skillnader då det finns förskolepersonal som svarat att de sällan eller aldrig läser med barnen, det är en tredjedel av respondenterna som inte samtalar med vårdnadshavare om litteratur de läser på förskolan. Kanske ingår dessa i ett arbetslag där kollegor tar större ansvar för att läsning sker och att alla barn får delta i högläsning. Det kan också tolkas som att det finns behov av kompetensutveckling inom området.

Resultaten av läsванеenkäten kan bara förstås i relation till det instrument som används för att generera data.

Frågor i en enkät kan missförstås. Det är exempelvis möjligt att begreppet ”planering” har missuppfattats och att förskolepersonalen har en mycket begränsad tolkning av begreppet och då inte inbegriper den planering som sker i valet av vilken litteratur som finns tillgänglig, att man har läst boken och har haft kollegiala samtal om bokens potential för samtal och redskap för barns lärande i relation till olika barns behov av stöd och utmaningar i sitt lärande. Som ett fördjupande fortsatt utvecklingsområde är det en intressant frågeställning att undersöka hur förskolepersonal anser att de didaktiskt planerar för barns läserfarenheter.

Resultaten kan användas för att visa på förändring över tid i förskolans läsvanor om enkäten används med regelbundenhet. Det kan också vara ett redskap för att säkerställa att alla barn får delta i högläsning på förskolan och får stöd för den måluppfyllelse som nu konstituerats i den reviderade läroplanen och i kartläggning som blir obligatorisk i förskoleklass (Skolverket, 2018a och 2018b). Vid upprepade läsvaneundersökningar med samma undersökningsgrupp kan analysen fokusera andra delar av materialet och framförallt kan man se förändringar över tid och för att säkerställa att alla barn får ta del av högläsning och en ökad medvetenhet som del i förskolans undervisning (Skolverket 2018).

I en granskning av förskolans verksamhet (Skolinspektionen, 2018) accentueras *undervisning* i förskolan, som *en processinriktad och målrelaterad aktivitet*. Enligt Skolinspektionens granskning ges inte barn förutsättningar att lära och utvecklas utifrån en medveten undervisning, det vill säga målstyrda processer som syftar till utveckling och lärande i riktning mot läroplansmålen. Skolinspektionen efterfrågar mer av processinriktade och målrelaterade aktiviteter i förskolans verksamhet och reser frågan vad undervisning kan vara i en verksamhet med en sådan struktur som svensk förskola (Skolinspektionen, 2018). Läsvanenekätens resultat är ett intressant underlag för analys och vid planering av utvecklingsinsatser med fokus på hur förskolans målstyrda verksamhet med dess förstärkta undervisningsuppdrag kan utvecklas, för att främja alla barns utveckling till läsande individer. Denna typ av verktyg som tar en mycket begränsad tid i anspråk för respondenterna kan generera en översiktlig bild av förskolan, som kan användas av förskolans rektor för analyser av den egna förskolan på lokal nivå. Enkäter är ett trubbigt verktyg som kan fördjupas med observationer och/eller intervjuer, som de fokusintervjuer som Alatalo & Westlund (2019) menar bidrar med kunskap för att leda förskolan till önskad utveckling. Adams (1994) påtalade svårigheten med att implementera kunskap om läsfrämjande insatser. Denna svårighet är fortfarande aktuellt för svensk förskola. Utifrån ett samhällsligt och teoretiskt ställningstagande är språk- och skriftspråkskompetens grundläggande färdigheter för individens lärande ur ett samhällsperspektiv och för hur bland annat begrepp, språkliga färdigheter och värderingar förs vidare mellan generationer och grupper, i samspel med varandra (Säljö 2005; Sheridan 2007, 2009). Det finns påvisade samband mellan läsning i hemmet och barns senare skolframgång som läsare (Formby, 2014), likväl som det finns studier (Pettersson & Wester, 2014) som påvisar betydelse av hur man läser tillsammans med barn. På nationell nivå är barns läsförmåga och tidiga läsfrämjande insatser högst aktuell på den politiska agendan och stödjer att läsning i förskolan är betydelsefullt för en utbildningsverksamhet som omfattar i närmaste alla barn i förskoleåldern (SOU 2018:57).

Ett tydligt resultat som bekräftas i tidigare studier (Alatalo, Westerlund, 2019; Damber m.fl., 2013; Damber 2015; Svensson 2011; Garvis m.fl. 2018; Williams m.fl. , 2017) är att det är mycket svårt att förändra vanor i en verksamhet. Vanan att läsning i förskolan är avkoppling, underhållning och tröst; något att ta till vid lämpligt tillfälle som i väntan på maten eller liknande övergångssituationer, den vanan måste förändras för att nå önskad måluppfyllelse. När hälften av alla barn i förskolan är tre år eller yngre, många barn är i en expansiv språkutveckling och många behöver stöd för att erövra ett rikt språk, då är det nödvändigt att medveten och planerad läsning för enskilda barn så väl som för barn i grupp måste vara en prioriterad del i förskolans undervisning. Läsning i förskolan bör få en status som utbildningens kärna, något som man ägnar sig åt när man är pigg och koncentrerad för lust och lärande, naturligtvis även för avkoppling, men främst för att vidga sina erfarenheter, knyta an till och få möjlighet att samtala om sina egna upplevelser och för att utveckla sitt språk. Det mänskliga samspelet mellan barn och vuxna, vårdnadshavare och förskola kan bara förstärkas!

Som huvudman för förskolans verksamhet är det därför centralt att veta vad barn erbjuds i form av läserfarenheter och eftersom förskolan inte har mål att uppnå är det inte barns förmåga, kunskap och förståelse som ska utvärderas utan vilka förutsättningar till läserfarenheter som faktiskt erbjuds. Läs-vaneenkäten är ett sätt från ledningen att sätta fokus på ett område som man vill synliggöra, analysera och stödja i ett systematiskt och långsiktigt perspektiv. Läs-vaneenkätens resultat 2017 och 2019 visar på tendenser till en ökad medvetenhet, då Skolverkets offentliga statistik visar på lägre personaltäthet 2018 men läsvanorna ändå är likvärdiga. Resultatet visar också på en utvecklingspotential beträffande läsning i förskolans undervisning både för grupp och enskilda barn, så att alla barn ges meningsfulla utmaningar i sin utveckling som läsare.

Referenser

- Adams, J.M. (1994). *Beginning to Read Thinking and Learning about Print*. Cambridge: The MIT Press
- Alatalo, T. & Westlund, B. (2019). Preschool teachers' perceptions about read-alouds as a means to support children's early literacy and language development. *Journal of Early Childhood Literacy*.
- Bruner, J. (1996). *The Culture of Education*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Bengtsson, M., & Mellgren, E. (2015a). *Levande läsning*. Ansökan till barn- och utbildningsnämnden, Varbergs kommun. Varberg 18 augusti 2015.
- Bengtsson, M., & Mellgren, E. (2015b). *Levande läsning*. Ansökan till Sparbanksstiftelsen, Varbergs sparbank. Varberg 18 augusti 2015.
- Dahlgren, G., & Olsson, L-E. (LEO). (1985). *Läsning i barnperspektiv*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Dahlgren, G., Gustafsson, K., Mellgren, E. & Olsson, L-E. (2013). *Barn upptäcker skriftspråket*. Stockholm: Liber.
- Damber, U. (2015). Read-aloud in preschool - A matter of discipline? In *Journal of Early Childhood Literacy*, 06/01/2015, Vol.15(2), pp.256-280.
- Damber, U., Nilsson, J. & Ohlsson, C. (2013). *Litteraturläsning i förskolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Doverborg, E., Pramling, N. & Pramling Samuelsson, I. (2013). *Att undervisa barn i förskolan*. Stockholm: Liber.
- Formby, S. (2014). *Children's early literacy practices at home and in early years settings: Second annual survey*. London: National Literacy Trust. www.literacytrust.org.uk
- Garvis, S., Sheridan, S., Williams, P., & Mellgren, E. (2018). Cultural considerations of ECERS-3 in Sweden: a reflection of adaptation. *Early Child Development and Care*, 188 (5), 584-593.
- Gustafsson, K., & Mellgren, E. (2005). *Barns skriftspråkande. Att bli en skrivande och läsande person*. (Göteborg Studies in Educational Sciences nr 227.) Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Heath, S. B. (1983). *Ways with words. Language life and work in communities and classrooms*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Liberg, C., & Säljö, R. (2017). Grundläggande färdigheter – att bli medborgare. I U. Lundgren, R. Säljö, & C. Liberg, (red). (2017). *Lärande, skola, bildning. Grundbok för lärare*. Stockholm: Natur & Kultur s. 373–394.
- Mellgren, E. & Gustafsson, K. (2009). Kapitel 10, Språk och kommunikation, *Barns tidiga lärande En tvärsnittsstudie om förskolan som miljö för barns lärande*. s. 151–183. Göteborg: University of Gothenburg. ISBN/ISSN: 978-91-7346--662-2
- Norling, M. (2015). *Förskolan – en arena för social språkmiljö och språkliga processer*. Akademin för utbildning, kultur och kommunikation. Mälardalen University Press Dissertations No. 173. Västerås: ISBN 978-91-7485-184-7 ISSN 1651-4238.
- Pettersson, D. & Wester, A. (2017). Skolan i världen – internationella kunskapsmätningar. I U. Lundgren, R. Säljö, & C. Liberg, (Red). (2017). *Lärande, skola, bildning. Grundbok för lärare*. Stockholm: Natur & Kultur s. 477-509.
- Sheridan, S. (2007). Dimensions of pedagogical quality in preschool. *International Journal of Early Years Education* 15, 198–217.
- Sheridan, S., Pramling Samuelsson, I., & Johansson, E. (2009). *Barns tidiga lärande. En tvärsnittsstudie om*

förskolan som miljö för barns lärande. Göteborg: University of Gothenburg. ISBN/ISSN: 978-91-7346--662-2

- Sheridan, S., & Pramling Samuelsson, I. (2009). *Barns lärande: fokus i kvalitetsarbetet*. Stockholm: Liber.
- Skolinspektionen, (2018). *Förskolans kvalitet och måluppfyllelse – ett treårigt regeringsuppdrag att granska förskolan. Slutrapport*. Regeringsrapport 2018: Dnr: 2015:3 364.
- SFS 2010:800. (2018). *Skollagen, Ändrad 2018*. Stockholm: Regeringen, Utbildningsdepartementet.
- Skolverket (2017). *Läroplan för förskolan. Lpfö 98. Reviderad 2010*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2019). *Skolverkets offentliga statistik*. <http://www.jmftal.artisan.se/databas.aspx?presel#tab-1> (Hämtad 2019 07 11)
- Skolverket (2018a). *Läroplan för förskolan. Lpfö 18*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2018b). *Kartläggning förskoleklass. Hitta språket*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2012: 65. *Läsandets kultur. Slutbetänkande av Litteraturutredningen*. Stockholm: Kulturdepartementet/Fritzes.
- SOU 2018:57 (2018). *Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället*. Betänkande av Läsdelegationen.
- Svensson, A-K. (2009). *Högläsning i förskola och förskoleklass – hur vanligt är det* Borås: Högskolan i Borås. Institutionen för pedagogik.
- Svensson, A-K. (2011). *Språkstimulerande miljöer i förskolan. En utvärdering av Att läsa och berätta – gör förskolan rolig och lärorik Rapport 3:2011*. Borås: Högskolan i Borås. Institutionen för pedagogik.
- Sveriges Kommuner och Landsting (2019). *SKL söker lärande exempel på analyser av kvalitet och måluppfyllelse i förskolan*. SKL publicerad 29 augusti 2019. https://skl.se/5.7cd16ace16c8d66c868dedf0.html?utm_source=notifiering&utm_medium=email&utm_campaign=skola
- Säljö, R. (2005). *Lärande och kulturella redskap: Om lärprocesser och det kollektiva minnet*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Williams, P., Sheridan, S., & Pramling Samuelsson, I. (2016). *Barngruppens storlek i förskolan. Konsekvenser för utveckling och kvalitet*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Williams, P., Sheridan, S., Garvis, S., & Mellgren, E. (2017). Early Childhood Education and Care in Sweden: The context of Swedish preschool. Chapter 17. In S. Garvis, S. Phillipson & H. Harju-Luukkainen (Eds.). *International Perspectives on Early Childhood Education and Care. Early Childhood Education in the 21st Century. Volume I* London: Routledge.